

УДК 336.57:364

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-3-24>**Кандиба С.В.***кандидат юридичних наук, докторант
Науково-дослідного інституту публічного права,
викладач Національної академії НГУ***Сафонік Н.П.***аспірантка
Університету державної фіскальної служби України***Kandiba Sergiy***Candidate of Sciences (Legal),
Scientific and Preceding Institute of Public Law,
Lecturer at the National Academy of the NGU***Safonik Natalia***Graduate Student
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL PROVISION OF SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні джерела фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні, до яких віднесено власні кошти, кошти бюджетів усіх рівнів, кошти суб'єктів підприємництва всіх форм власності, кошти цільових фондів соціального спрямування, кошти благодійних і громадських організацій, інші джерела. Аргументовано, що соціально орієнтовані статті видатків зростають та складають значну частку у структурі видатків державного бюджету та місцевих бюджетів. Проаналізовано діяльність підприємств громадських організацій осіб з інвалідністю у сфері фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю та визначено особливості надання медико-соціальних послуг для цієї категорії населення за рахунок Фонду соціального страхування України. Встановлено, що фінансове забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю за рахунок благодійних організацій здійснюється здебільшого у формі адресної благодійної допомоги. На основі проведеного дослідження окреслено низку проблем, що знижують добробут осіб з інвалідністю, та визначено пріоритетні напрями розвитку фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю.

Ключові слова: соціальний захист, особи з інвалідністю, фінансове забезпечення соціального захисту, бюджетні видатки, благодійна допомога.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные источники финансового обеспечения социальной защиты лиц с инвалидностью в Украине, к которым отнесены собственные средства, средства бюджетов всех уровней, средства субъектов предпринимательства всех форм собственности, средства целевых фондов социальной направленности, средства благотворительных и общественных организаций, другие источники. Аргументировано, что социально ориентированные статьи расходов растут и составляют значительную долю в структуре расходов государственного бюджета и местных бюджетов. Проанализирована деятельность предприятий общественных организаций лиц с инвалидностью в сфере финансового обеспечения социальной защиты лиц с инвалидностью и определены особенности предоставления медико-социальных услуг для этой категории населения за счет Фонда социального страхования Украины. Установлено, что финансовое обеспечение социаль-

ной защиты лиц с инвалидностью за счет благотворительных организаций осуществляется в большинстве случаев в форме адресной благотворительной помощи. На основе проведенного исследования обозначен ряд проблем, снижающих благосостояние лиц с инвалидностью, и определены приоритетные направления развития финансового обеспечения социальной защиты лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: социальная защита, лица с инвалидностью, финансовое обеспечение социальной защиты, бюджетные расходы, благотворительная помощь.

ANNOTATION

The article analyses the main sources of financial provision for the social protection of persons with disabilities in Ukraine, including their own resources, budget resources at all levels and resources of enterprises of all forms of ownership; social trust funds, funds of charitable and social organizations and other sources. It is justified that socially oriented objects of expenditure are growing and account for a significant share in the structure of expenditure of the state budget. An analysis of the expenditure of local budgets on the social protection of persons with disabilities showed that expenditure in this area has been increasing since 2015, owing to the reform of decentralization. An evaluation of the activities of civil society organizations of persons with disabilities showed a decrease in the number of persons with disabilities who are employed and in the proportion of expenditures allocated to the social needs of persons with disabilities. Measures to improve the social protection and welfare of persons with disabilities in Ukraine are also financed from social welfare funds. Analysis of the provision of medical and social services by the Social Insurance Fund of Ukraine shows an increase in the number of persons with disabilities as a result of an industrial accident and an increase in the cost of medical and social services. It has been established that financial provision for the social protection of persons with disabilities from charitable organizations is provided in most cases in the form of targeted charitable assistance. The structure of the recipients of charitable assistance by category showed that the proportion of people with special needs among the recipients of charitable assistance was about 10 per cent. On the basis of the study, a number of problems affecting the well-being of persons with disabilities have been identified. Priorities have been set for the development of financial provision for the social protection of

persons with disabilities. These include improving the targeting of social assistance, development of locally funded social protection programs, enhancing the social and labour integration of persons with disabilities, gender mainstreaming in the financial provision of social protection for persons with disabilities.

Key words: social protection, persons with disabilities, financial provision of social protection, budget expenditures, charitable assistance.

Постановка проблеми. В Україні діяльність держави щодо фінансового забезпечення соціальної сфери має досить велике значення для життя суспільства. В умовах, коли практично кожен 16-й громадянин нашої держави – це людина з обмеженими можливостями, сьогодні одним із ключових питань є вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Нині бюджетні та позабюджетні джерела, що спрямовуються на фінансове забезпечення соціального захисту, не забезпечують належного рівня добробуту осіб з інвалідністю, тому питання покращення фінансового забезпечення конкретних заходів щодо осіб з інвалідністю, що сприятимуть розвитку економіки та піднесенню рівня їх життя, є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансового забезпечення соціального захисту населення присвячено праці таких відомих вітчизняних учених, як Л. Баранник, Н. Борецька, О. Гордей, І. Гнибіденко, О. Жук, О. Кириленко, Л. Клівіденко, М. Кравченко, Е. Лібанова, М. Мальований, О. Насібова, В. Никифоренко, М. Руженський, В. Скуратівський, В. Тропіна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що на фінансування соціального напрямку спрямовується значна частка коштів як із бюджетних, так і з позабюджетних джерел, в Україні заходи щодо фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, особливо в умовах збільшення їх частки у загальній структурі населення, не завжди ефективні та співвідносяться з очікуваними результатами. Таким чином, питання оцінювання основних джерел фінансового забезпечення цього напрямку потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних джерел фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні та визначення основних напрямів підвищення його рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема соціального захисту осіб з інвалідністю для України є досить значущою в умовах збереження стійкої тенденції до зростання частки осіб з інвалідністю у загальній структурі населення. Сучасний етап державотворення в Україні характеризується наявністю великої кількості проблем ефективного фінансування соціальної сфери, зокрема щодо заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, що здійснює негативний вплив на рівень загального економічного розвитку. Ефективне використання коштів бюджету, які спрямовуються на соціальний захист та соціальне забезпечення, як і використання бюджетних коштів загалом, має сприяти досягненню пріоритетних цілей держави. Кожна держава, зокрема Україна, прагне підвищувати рівень результативності використання коштів бюджетів усіх рівнів задля забезпечення добробуту всіх категорій населення, у тому числі осіб з інвалідністю. Виходячи із цього, здійснимо аналіз основних джерел фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні.

Джерела фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю включають власні кошти, кошти бюджетів усіх рівнів, кошти суб'єктів підприємництва всіх форм власності, кошти цільових фондів соціального спрямування, кошти благодійних і громадських організацій, інші джерела (рис. 1).

Одним із основних завдань розвитку соціальної сфери держави є підвищення якості життя всіх категорій населення, що передбачає не лише споживання матеріальних послуг і благ, але й стан здоров'я, задоволення духовних потреб, морально-психологічний клімат, тривалість життя тощо. Незважаючи на низку позитивних тенденцій, що спостерігаються протягом останнього часу у сфері бюджетного фінансування соціальної сфери, не всі заходи є ефективними, тому неповністю забезпечують вирішення проблем найбільш вразливих верств суспільства [1, с. 67].

Видатки на забезпечення фінансування сфери соціального захисту складають значну частку у структурі бюджетних видатків усіх рівнів. Відповідно, проаналізуємо динаміку бюджетних видатків на соціальний захист та соціальне

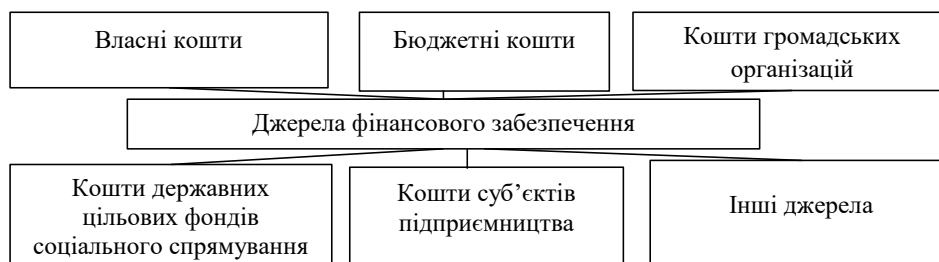

Рис. 1. Джерела фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю

Джерело: складено авторами

Рис. 2. Зміна обсягу видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення і частки видатків на забезпечення допомоги соціального захисту за функцією «Інвалідність» у 2015–2020 рр.

Джерело: складено авторами за даними джерел [2; 3]

забезпечення населення, а також зміни частки видатків на забезпечення допомоги соціального захисту за функцією «Інвалідність», що здійснюються за рахунок державного бюджету, за 2015–2020 рр. (рис. 2).

Динаміка видатків державного бюджету на забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення населення корелює із загальними економічними тенденціями та свідчить про те, що соціально орієнтовані статті видатків зростають та складають значну частку у структурі видатків державного бюджету загалом. На противагу цьому, видатки, що спрямовуються на соціальний захист осіб з інвалідністю, є незначними та складають не більше 1,5%.

Продовження секторальних реформ і змін у сфері місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної структури привело до зростання обсягу видатків місцевих бюджетів на забезпечення фінансування соціальних цілей (рис. 3). Реформа децентралізації дала змогу суттєво наростити дохідну частину місцевих бюджетів, відповідно, з 2015 р. збіль-

шується обсяг видатків на забезпечення соціального захисту населення, у тому числі осіб з інвалідністю. Проте для 2020 р. характерним є значне зменшення цієї статті видатків. Це частково можна пояснити необхідністю фінансування заходів, пов'язаних із боротьбою з COVID-19. Щодо фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю за рахунок місцевих бюджетів, то частка видатків за цим напрямом є незначною (в середньому вона складає 1,5–2%).

З початку 2021 р. у зв'язку з децентралізацією змінюються підходи до реалізації мешканцями територіальних громад права на соціальний захист [4]. Це повинно сприяти підвищенню рівня адресності та ефективності заходів у сфері соціального захисту.

Оцінка бюджетного фінансування сфери соціального захисту населення в Україні показує, що негайного вирішення потребують такі питання, як удосконалення міжбюджетних відносин шляхом розширення повноважень місцевих громад у процесі розрахунку потреб у фінансо-

Рис. 3. Зміна обсягу видатків з місцевих бюджетів України на соціальний захист та соціальне забезпечення й частки видатків на забезпечення допомоги соціального захисту за функцією «Інвалідність» у 2015–2020 рр.

Джерело: складено авторами за даними джерел [2; 3]

вих ресурсах для забезпечення соціального захисту населення, посилення рівня адресності соціальної допомоги та підвищення ефективності її використання [5, с. 132].

Одним зі шляхів підвищення рівня фінансового забезпечення осіб з інвалідністю є врахування гендерного аспекту на етапі планування та реалізації бюджетних програм [6, с. 10].

Кошти суб'єктів підприємницької діяльності виступають досить важливим джерелом фінансових ресурсів, що спрямовуються на фінансове забезпечення соціального захисту, адже шляхом сплати податків, працевлаштування осіб з інвалідністю, фінансування низки соціальних проєктів підприємці беруть участь у процесі фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. В цьому контексті проаналізовано діяльність підприємств громадських організацій осіб з інвалідністю, які відіграють значну роль у вирішенні проблем цієї категорії населення, адже їхня діяльність сприяє соціалізації осіб з інвалідністю та підвищенню рівня їх добробуту.

Аналіз діяльності підприємств громадських організацій осіб з інвалідністю показав, що протягом 2015–2020 рр. спостерігається зменшення кількості працюючих осіб з інвалідністю, а рівень їхньої заробітної плати відстає від рівня заробітної плати працівників загалом по Україні (рис. 4).

Протягом аналізованого періоду також спостерігається зменшення частки видатків, які підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю спрямовують на фінансування соціальних потреб цієї категорії населення (у 2015 р. частка видатків, які спрямовувались на облаштування робочих місць для осіб з інвалідністю та надання їм матеріальної чи благодійної допомоги, складала 10,0%, у 2016 р. – 10,8%, у 2017 р. – 10,0%, у 2018 р. – 7,8%, у 2019 р. – 5,7%, у 2020 р. – 4,2%).

Заходи щодо підвищення рівня соціальної захищеності та добробуту осіб з інвалідністю в Україні фінансуються також за рахунок фондів соціального спрямування. Аналіз звітів Фонду соціального страхування України свідчить про те, що за окремими напрямками медико-соціальних послуг для осіб з інвалідністю кількість потерпілих, які отримали послуги, зростає (рис. 5). Це викликано збільшенням кількості осіб з інвалідністю внаслідок трудового каліцтва та зростанням вартості послуг у медичній та соціальній сферах.

Фінансове забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю за рахунок благодійних організацій здійснюється здебільшого у формі адресної благодійної допомоги. У структурі видатків благодійних організацій переважаючими напрямками є саме соціальний захист населення

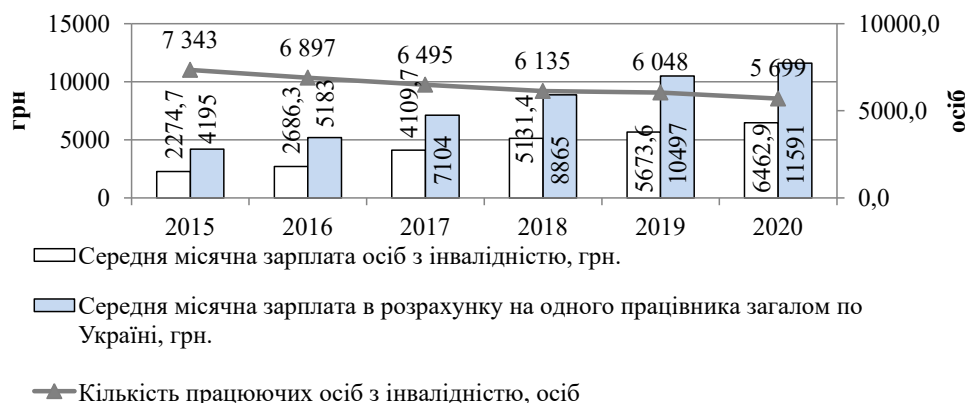

Рис. 4. Показники працевлаштування осіб з інвалідністю на підприємствах громадських організацій осіб з інвалідністю

Джерело: складено авторами за даними джерела [7]

Рис. 5. Зміна кількості осіб з інвалідністю, забезпечених медико-соціальними послугами у 2017–2020 рр., осіб

Джерело: складено авторами за даними джерела [8–11]

та сфера охорони здоров'я [12]. Аналіз динаміки та структури отримувачів благодійної допомоги у розрізі певних категорій показав, що частка людей з особливими потребами серед одержувачів благодійної допомоги складає близько 10%. Загалом нині це джерело фінансових ресурсів є вагомим у сфері фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Погоджуємось із О. Насібовою, яка зауважила, що «благодійництво як продуктивний сегмент громадянського суспільства завдяки гнучкості, адаптивності, здібності до модифікацій здатен у тісній співпраці з інституціями влади, підприємницькими структурами та громадськими організаціями брати на себе місію вирішення частини тих нагальних соціальних проблем, які держава намагається розв'язати відповідно до запитів суспільства» [13].

До основних проблем сфери соціального захисту населення України, що потребують негайного вирішення, віднесемо такі:

- збільшення вартості послуг, які надаються закладами освіти, охорони здоров'я, культури, а також невисокий рівень їх якості;

- проблеми у сфері управління наявними фінансовими ресурсами як на рівні головних розпорядників бюджетних коштів, так і на рівні окремих соціальних установ;

- недостатній рівень фінансування заходів у сфері соціального захисту населення [14, с. 120];

- значне зростання соціально вразливих категорій населення у кількісному вираженні;

- низький рівень участі недержавних установ та організацій у процесі соціального захисту населення;

- повільні темпи підвищення державних соціальних стандартів.

Таким чином, фінансове забезпечення соціальних потреб осіб з інвалідністю здійснюється неналежною мірою, що викликано низкою факторів, зокрема інфляцією, високим рівнем тіньового сектору економіки, значними коливаннями цінової політики, тому для покращення добробуту осіб з інвалідністю необхідним є вжиття заходів щодо реформування сфери надання державних соціальних допомог та більш чіткої координації у сфері забезпечення належного рівня їх працевлаштування. Важливим кроком у напрямі розвитку та усунення бар'єрів у працевлаштуванні є прийняття Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 р. [15], що сприятиме підвищенню рівня освіти, соціально-трудової інтеграції, розвитку особистого потенціалу для всіх категорій населення.

Висновки. Отже, від належного фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю залежить рівень їх добробуту. Запорукою подальшого розвитку та вдосконалення фінансового забезпечення цього напрямку повинна бути продумана стратегія, яка б акумулювала у собі зусилля всіх учасників, а саме держави, підприємців, благодійних і громадських організацій та безпосередньо осіб з інвалідністю.

Формування нових підходів до належного фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю вимагає підвищення рівня адресності соціальних допомог, розвитку локальних програм соціального захисту, які б фінансувались на місцевому рівні, підвищення рівня соціальної та трудової інтеграції людей з інвалідністю, врахування гендерних аспектів у цій сфері.

Для вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю доцільними є аналіз зарубіжного досвіду щодо фінансового забезпечення цього напрямку та визначення можливостей його імплементації в Україні, що визначає напрями подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гнидюк І., Гайдей О. Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 4(89). С. 67–72.
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 30.03.2021).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2021).
4. Діяльність громад у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей – рекомендації від Мінсоцполітики. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13140> (дата звернення: 30.03.2021).
5. Мальований М. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 1(72). С. 116–135.
6. Сафонік Н. Фінансове забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08; УДФСУ. Ірпінь, 2021. 21 с.
7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2021).
8. Надання медико-соціальних послуг за 2017 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/956014> (дата звернення: 31.03.2021).
9. Надання медико-соціальних послуг за 2018 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/963237> (дата звернення: 31.03.2021).
10. Надання медико-соціальних послуг за 2019 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/968521;jsessionid=85A5FA72649F9ADD3F93FBDF3DC50DFF> (дата звернення: 31.03.2021).
11. Надання медико-соціальних послуг за 2020 р. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/974748> (дата звернення: 31.03.2021).
12. Статистичні дані за рік / Український форум благодійників. URL: <https://rating.ufb.org.ua/rating/blago-charts> (дата звернення: 31.03.2021).
13. Насібова О. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/62.pdf (дата звернення: 31.03.2021).
14. Бившев Р., Черненко Л., Петросян Г., Грибоедова І. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2(60). С. 115–122.

15. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorenniya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421> (дата звернення: 15.04.2021).

REFERENCES:

1. Ghnydjuk I., Ghajdej O. (2018) Bjudzhetne finansuvannya social'nogho zabezpechennja v Ukrajinі [Budget financing of social security in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, no. 4(89), pp. 67–72.
2. Official site of the State Treasury Service of Ukraine. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (accessed 30 March 2021).
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 30 March 2021).
4. Activities of communities in the spheres of social protection of the population and protection of children's rights – recommendations from the Ministry of Social Policy. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/13140> (accessed 30 March 2021).
5. Maljovanyj M. (2020) Ocinka bjudzhetnogho finansuvannya social'nogho zabezpechennja v Ukrajinі [Budget financing of social security in Ukraine]. *Bulletin of socio-economic research*, no. 1(72), pp. 116–135.
6. Safonik N. Finansove zabezpechennja social'nogho zakhystu osib z invalidnistju v Ukrajinі [Financial provision of the social protection of persons with disabilities in Ukraine] (PhD Thesis), Irpin: University of State Fiscal Service of Ukraine.
7. Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine. Available at: <https://www.msp.gov.ua> (accessed 30 March 2021).
8. Provision of medical and social services for 2017. Available at: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/956014> (accessed 31 March 2021).
9. Provision of medical and social services for 2018. Available at: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/963237> (accessed 31 March 2021).
10. Provision of medical and social services for 2019. Available at: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/968521;jsessionid=85A5FA72649F9ADD3F93FBDF3D-C50DFF> (accessed 31 March 2021).
11. Provision of medical and social services for 2020. Available at: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/968521;jsessionid=http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/974748> (accessed 31 March 2021).
12. Statistics for the year. Ukrainian Forum of Philanthropists. Available at: <https://rating.ufb.org.ua/rating/blago-charts> (accessed 31 March 2021).
13. Nasibova O. (2020) Blaghotdijnistj jak dzhereło finansovykh resursiv social'nogho zakhystu naselennja [Charity as a source of financial resources for social protection]. *Efficient economy*, no. 10. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/62.pdf (accessed 31 March 2021).
14. Byvshev R., Chernenko L., Petrosjan Gh., Ghrybojedova I. (2020) Problemy finansuvannya sfery social'nogho zakhystu naselennja v Ukrajinі [Problems of financing the sphere of social protection of the population in Ukraine]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 2(60), pp. 115–122.
15. Pro skhvalennja Nacional'noji strategiji iz stvorennja bezbar'jernogho prostoru v Ukrajinі na period do 2030 roku: rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrajinі vid 14.04.2021 № 366-r. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorenniya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421> (accessed 15 April 2021).